



Berliini ja Helsinki

Marjatta Hietala:
*Finnisch-deutsche
Wissenschaftskontakte
Zusammenarbeit in Ausbildung,
Forschung und Praxis im 19.
und 20. Jahrhundert.* Berliner
Wissenschafts-Verlag GmbH
2017.

Kysymykset eurooppalaisesta identiteetistä ja eurooppalaisen kulttuurin kehityksestä ovat nousseet vahvasti esille Brexit-hankkeen realisoiduttua Euroopan unionia ravisuttaviksi toimenpidesuunnitelmiksi. Samaan aikaan eri puolilla mannerta kansallismieliset liikkeet ovat nousseet uutisotikoihin.

Päivälehtien palstoilla kärjistynyt keskustelu on johtanut tiedeyhteisöjen yllättävänkin nopeaan reagointiin ja jo useisiin eurooppalaista kulttuuria koskeviin julkaisuihin. Esimerkiksi Royal Society on tuottanut viime aikoina eurooppalaista yhteistyötä brittiläisestä näkökulmasta taustoittavaa materiaalia. Vastaavaa keskustelua käydään myös Itämeren alueella. Hietalan teos liittyykin vahvasti tähän kokonaisuuteen.

Itämeren ympärysvaltiot muodostavat oman, usein kulttuurillisesti ällistyttävän yhtenäisen kokonaisuutensa Euroopassa. Suomi on tämän alueen ja samalla koko Euroopan yhteisön koillisin kolkka, jonka yhteydet läntisiin keskusalueisiin tapahtuvat meren yli. Suomi on tunnetusti saaren asemassa muihin Euroopan maihin nähden.

Itämeren historiallinen dynamiikka on rakentunut pitkän ajan

kuluessa meren yli tapahtuvien yhteyksien varaan. Suomen linkki Keski-Eurooppaan on ollut Saksa, joka jo keskiajalta lähtien on toiminut kauppasuhteiden ja tieteellisten yhteyksien kumppanina poliittisten tuulien kuitenkin vaihdeltaessa kunkin aikakauden mukaan. Suomi on hakenut uskonnolliset ja tieteelliset yhteytensä Euroopan keskusalueille Pohjoisen Saksan kautta.

Marjatta Hietalan teos valottaa Itämeren yli tapahtunutta tieteellistä kulttuurivaihtoa pitkän ajan näkökulmasta, erityisesti viimeisten kahden sadan vuoden ajalla. Suomen ja Saksan väliset suhteet eivät ole olleet yksinkertaiset, ajan kuluessa tapahtuneet kansainvälisen politiikan heilahtelut ovat muovanneet näitä monin eri tavoin.

1800-luvun alkupuolella Suomi oli osa Venäjän keisarikuntaa ja Preussi Venäjän läheinen liittolainen. Keisarikunnan etsiessä menetelmiä tieteen ja teknologian modernisoimiseen Suomesta tuli Napoleonin vastaisten sotien paineessa tunnetulla tavalla sillanpää uudenaikaisen osaamisen siirrolle lännestä itään. Näissä olosuhteissa on luonnollista, että Berliini muodostui Helsingin esikuvaksi ja malliksi yhteiskuntaa modernisoitaessa ja yliopistolaitosta uudistettaessa. Huomionarvoista asiassa on se, että Suomi rakensi yhteytensä suoraan Saksan keskuksiin, ei Pietarin tai Tukholman kautta.

Berliinin vaikutus Suomen ja Helsingin 19. vuosisadalla tapahtuneelle kasvojenkohotukselle on käänteentekevä. Berliinistä eivät tulleet vain arkkitehtuuri ja tavat järjestää uuden ajan yhteiskunnan hallintoa. Uudenaikaiset tieteen sovellukset, esimerkiksi tähtitieteen, metsätieteen, lääketieteen ja eläinlääketieteen aloilla tulivat Suomeen nimenomaan Saksasta vain muutamia esimerkkejä mainitakseni.

Hietalan teoksesta käy selvästi ilmi, miten monimutkaisesta ja ajallisesti pitkästä prosessista tieteen ja osaamisen siirrosta on ol-

lut kysymys. Saavuttaakseen toimivat ja hedelmälliset suhteet tarvittiin useiden sukupolvien pituinen työ. 1800-luvun puolivälin ensimmäisen sukupolven ”humboltilaiset” tieteen tekijät lähettivät myöhemmin omat oppilaansa keskelle uutta tieteellis-teknillistä vallankumousta. Vaikka suomalaista tiedeyhteisöä kuvataan usein nurkkakuntaiseksi, tämä suppea yhteisö on ollut kiinteässä kontaktissa tieteen keskuksiin. Huolimatta pienistä suomalaisresursseista jatkuva virta eri-ikäisiä opiskelijoita ja tutkijoita riitti pitämään suomalaisen tiedeyhteisön aivan kansainvälisen kehityksen tuntumassa. Erityisesti luonnontieteilijöiden suorat yhteydet aikakautensa huippututkimukseen ovat sääntö eikä poikkeus.

Kehityksen suunta perustui jopa harkittuun menettelyyn. Snellmanin pohdintoista 1860- ja 1870-luvulla käy selvästi ilmi tieteen ja teknologian siirron taloudellinen tausta. Missä on kulkenut se raja, jolloin pienen maan on kannattanut luoda oma tiedontuottamisjärjestelmänsä, kun-ka pitkään on edullisempaa tuoda tieto ja osaaminen ulkomailta? Kysymys on yksittäistä tutkijaa tai opiskelijaa suuremmasta ilmiöstä. Snellmaninkin aikalaisten tiedepoliittiset lausunnot on helppo ymmärtää väärin, jos asian mitta-kaava ja perimmäinen tarkoitus unohtuvat.

Hietalan teoksessa ei puututa kovinkaan paljon tiedepoliittikan liiankin helposti laajaksi paisuvaan kysymykseen. Kyse ei ole vain yksilöistä, jotka matkustavat ulkomaille etsimään kiinnostuksen kiintopisteitä. On hyvä lisäksi muistaa tieteellisten vaihtosuhteiden taustalla vaikuttava yleinen kansansivistyksen tason nousu, joka perustui kansakoulun ja oppikoulujärjestelmän rakentamiseen 1860-luvun jälkeen. Suomen ja Saksan suhteiden avulla rakennettiin koko kansakunnan hyvinvointia.

Teoksessa aika lailla sivuun jäävä tarina liittyy teknillisen ja

yleensä käytännöllisten alojen korkeakouluopetuksen yhteydessä muodostuneisiin suhteisiin Saksan keskuksiin. Lyhyessä asiasäsitelevässä luvussa toki asia mainitaan, mutta juuri tekniikan koulutuksen järjestelmän kehityksessä käytetyn menettelyn takia asia on mielenkiintoinen. Sen lisäksi, että Suomesta lähdettiin insinööriopintoihin Saksaan, Hannoverista värvättiin joukko saksalaisia nuoria opettajia 1860–61 luomaan perusteet suomalaisille teknillisille tieteille. Tekniikan kotimaistaminen tapahtui myös tässä yhteydessä sukupolven kuluttua 1890-luvulla, mutta prosessi järjestettiin käytännössä kotimaassa. Menettely on näin peilikuva siitä, mitä yliopiston edustamien niin kutsuttujen vanhojen tieteiden saralla tapahtui.

Hietalan ansiokkaassa teoksessa puretaan konkreettisella tavalla toisen maailmansodan ajan tiedesuhteiden kehitystä. Vaikka monia tarinoita ja niiden taustoja tunnetaankin jo varsin hyvin, luulen että aikakauden tieteen historian tutkimus on vasta alkamassa. Sama koskee tietysti sodan jälkeistä aikaa. Hietalan teos luo hyvää, perusteellista ja helposti lähestyttävää pohjaa myös tulevalle tutkimustyölle.

PANU NYKÄNEN

Kirjoittaja on dosentti ja Suomen Tiedeakatemiain määrääaikainen akatemiassihteri.